

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky

V. Šebesta

Prof. Dr. Josef Theurer

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 52 (1923), No. 3, 283--286

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/121640>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1923

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

6. L'intensité des isotopes individuels, formant le mélange appelé élément chimique, suit la loi de la stabilité des isotopes; le plus intensivement est représenté toujours l'isotope qui est relativement le plus stable.

Prof. Dr. Josef Theurer.

Dne 20. listopadu minulého roku dovršil profesor fyziky na vysoké škole báňské Dr. Josef Theurer šedesát let svého života. Kdyby se v následujících řádcích měla podati činnost Theurerova jen na poli ryze fyzikálním, byl by to obraz jen částečný, neboť vedle jiných ještě oborů, v nichž Theurer intensivně pracoval, byla to zejména důležitá otázka vysoké školy báňské jakožto celku, která síly jeho i čas v míře relativně největší zabírala, obzvláště v posledních pohnutých letech. A nemá to být snad vysvětlením, že nebyť této v posled zmíněné činnosti, bylo by prací Theurerových v oboru fyziky více, nýbrž spíše důkazem hlubokého pochopení zodpovědnosti z místa, na němž jakožto člen sboru profesorského a Čech na německé vysoké škole stále pracoval, aby tato škola nestala se kořistí a doménou druhé strany. Proto budiž dovoleno, zmíniti se zde šíře také o úsilí a práci Theurerově na tomto poli.

Prof. Theurer narodil se r. 1862 v Litomyšli a tam také absolvoval gymnasium, na němž jedním z učitelů jeho byl Al. Jirásek, způsobilší na pozdější život jeho největší vliv. Vystudovav universitu v Praze stal se Theurer r. 1884 asistentem prof. Strouhala, kde získal si cenné zkušenosti při zařizování tehdejšího fyzikálního ústavu Strouhalova v Klementinu. Po několikaletém působení na středních školách povolán byl r. 1895 co docent stolice vyšší matematiky a fyziky na báňskou akademii do Příbrami. Tam existovaly do té doby ročníky dva, třetí a čtvrtý; prvé dva se studovaly buď na technikách, nebo na báňské akademii v Lubnu. V r. 1895 byly tyto prvé dva ročníky zřízeny v Příbrami provisorně, definitivně až v r. 1899. Bylo tedy úlohou Theurerovou vybudovati fyzikální ústav od samého počátku; v době, kdy na ústavě svou činnost zahájil, neměla stolice matematiky a fyziky ani jediné knihy, ani jediného přístroje! Mimořádná dotace byla povolena Theurerovi pouze jednou, a to v částce 2000 zl., celé stolicí vykázan jediný pokoj, přednášky konaly se v kreslárně. Jak nesnadno bylo za takových poměrů pracovati a něco zřizovati!

Ale přes to ujal se Theurer vedle svých vlastních přednášek z vyšší matematiky a fyziky hned ještě dalšího úkolu pro povznesení odborného vzdělání svých posluchačů. Seznav naléhavou potřebu vědomostí z elektrotechniky pro báňské inženýry, podnikl o prázdninách let 1898 a 1899 cesty do Curychu k věhlasnému H. F. Weberovi, aby tam pracoval v tomto oboru. Navrátiv se

zahájil vedle svých předmětů přednášky z elektrotechniky, které v kolegiu tříhodinném konal za stejného nedostatku místností po šest let. Již v r. 1897 nařídil nepovinné fyzikální praktikum pro své posluchače; v bývalém Rakousku bylo to poprvé, kdy se zavedlo fyzikální praktikum na vysokých školách technického směru vůbec. Kromě toho přednášel každoročně pojistnou matematiku se zřetelem k bratrským pokladnám a zavedl pro vyšší ročníky přednášky z vektorové analýzy (ve dvouhodinném kolegiu). Ovšem všechny přednášky, cvičení, jakož vůbec celá administrativa báňské akademie vedeny byly pouze v jazyku německém.

Až v r. 1905 domohl se Theurer více místností, ač ovšem ne zcela postačujících pro svůj ústav fyzikální. Postupem času vzrostl tento ústav — byť rozměry nevelký — tak, že se dnes může řaditi sbírkami praecisních, vědeckých aparátů k moderním ústavům fyzikálním.

Jak již uvedeno, věnoval Theurer své síly nejen ústavu fyzikálnímu, nýbrž také celé vysoké škole báňské a to zejména v letech 1903/5, 1907/9 a 1909/11, kdy byl zvolen rektorem této školy, zejména pak v pohnutých letech 1917/19 a 1919/21. R. 1918 a 1919 vypracoval takřka sám (se 2 kolegy pouze) celou reorganizační vysoké školy báňské s vynaložením všech sil svých a ne dbaje nebezpečí přepracování; výsledkem bylo zřízení nových stolic, rozšíření a specialisování přednášek, a last not least to, že zavedena veskrze vyučovací řeč česká. V oboru fyziky zavedl Theurer mnohé zdokonalení. Přednášky z technické fyziky rozdělil na ročník I. (nauka o záření) a na ročník II. (teplo, elektřina a magnetismus), a to z dobrého důvodu; nauku o elektřině nelze přednáseti totiž tak, jak toho jest na vysoké školy potřebí, dříve než po absolvování přípravných věd v I. ročníku. Pro hutníky přednáší každoročně fyzikální chemii a vedle toho pravidelně vektorovou analýzu, jež se ob rok střídá dosud s přednáškami o bleskosvodech a o radioaktivitě. Fyzikální praktikum rozšířeno a zavedeno co povinné.

Již před převratem byl Theurer několikrát vyzván čes. technikou v Praze a v Brně, aby tam přijal profesuru fyziky, avšak toho vyzvání nepřijal, nýbrž zůstal v Příbrami, věda, že je ho tu třeba z důvodů národnostních, aby místo po něm nebylo obsazeno Němcem, neboť jak podotčeno, vyučovací řeč byla německá. Snad jest ještě v dobré paměti mnohých čtenářů, že za války měl být projednán návrh poslance říšské rady Steinwendra, aby obě báňské akademie, příbramská a lubeňská splynuly v jedno. Mnoho k tomu zajisté nescházelo za tehdejších poměrů — a všechny ty cenné sbírky příbramské, zařízení, knihovny, — to všechno by bylo to tam! Nebylo to snadné, tyto útoky odraziti a dnes jest obzvláště radostno konstatovati, že i v tom směru bylo úsilí a veškerá práce Theurerovy plny úspěchů.

Literární práce Theurerovy týkají se dvou oborů: fyziky a hudební aesthetiky. Protože se zde o tomto druhém oboru šíře zmiňovati nelze, budiž podán pouze přehled jeho prací v oboru fyzikálním. Prvou prací Theurerovou jest „O nejnovějších pracích v oboru zářivé energie“ (Č. m. f. 1888), v níž upozorňuje na tehdy docela nové bolometrické měření Langleyovo. Další jeho tři publikace, totiž „Moderní názory o elektřině“ (Č. m. f. 1889), „O elektrických oscillacích“ (Č. m. f. 1890) a „Hertzovy pokusy“ (Živa 1891) seznamují čtenáře s proslulým objevem Hertzovým o elektromagnetických vlnách. Ve stati „Thompsonovo odvození vzorců z geom. optiky“ (Č. m. f. 1891) uvádí, jak lze formulovati vzorce pro lom a odraz světla nikoliv na základě pojmu paprsku, nýbrž vlnoplochy a jejího zakřivení. Rázu didaktického jsou práce „Pokus zavéstí pojem elektr. potenciálu na středních školách“ (Věstn. č. prof. 1893) a „Studie k úvodu k nauce o elektřině a magnetismu“ (Č. m. f. 1897); v této poslední podal Theurer v hlavních rysech způsob, jakým by bylo lze soustavným užitím pojmu siločar probrati ve vyšších třídách středních škol nauku o magnetismu a elektřině (až k úkazům elm. indukce). R. 1894 vyšlo prvé vydání jeho známé učebnice fyziky pro vyšší třídy středních škol; nesnadného úkolu, sepsati středoškolskou učebnici dle stavu moderní vědy, zhostil se Theurer s plným zdarem; vedle vhodného výběru látky jest to jasný sloh a přesnost podání, jež uznávány vseobecně co předností knihy. Další dvě práce spadají do oboru optiky; jest to článek „O duze“ (Živa 1898) a „Pět přednášek z oboru optiky“ (1899) (jež konal pro Budeč příbramskou); po rozebrání rozšířil a spracoval Theurer původní thema jako knihu „Úvod do nauky o záření“. Spis tento jest — jako všechny práce Theurerovy — veskrze moderní a nad to i v nejněsnadnějších partiích úplně jasný a srozumitelný i poutavým slohem psaný. V článku „O elektrických influenčních s otáčivými deskami“ (Č. m. f. 1902) zmiňuje se Theurer nejdříve o elektrice Holtzově novější soustavy a pak o elektrice Wimshurstově, jejichž působnost podrobně vysvětluje. V roce 1906 vyšla v tomto časopise práce Theurerova „O thermodynamice dějů nepřevratných“, podnes po mnohé stránce velmi poučná. Zde poukazuje Theurer na důležitost těchto dějů, jakožto dějů skutečných a zároveň na dosavadní sporost úvah o těchto dějích; nebyl-li však dosud pojem dějů převratných jednotně precisován, jeví děje nepřevratné větší nesnadnost tím, že nelze říci, zač se má považovati jednak dQ , jednak T vyskytující se v nerovnici Clausiově. Probrav význam této nerovnice a věty o vzrůstu entropie uvádí Theurer odchylné myšlenky Wiedeburgovy a v dalším některé vývody Marchisovy o dějích nepřevratných. K důležitému významu tepelného diagramu připojuje diskussi anglických badatelů ve sporných otázkách ohledně entropie a pod., uvádí novou definici entropie dle Swinburnea a končí problémem vzrůstu entropie při vedení tepla. V práci „Uvedení ve II. větu thermodynamickou“

(Č. m. f. 1908) probírá pak soustavně různé druhy konkrétních dějů a jedná o změnách entropie při dějích thermodynamických a o teplotních diagramech.

Od mnohých let zanášel se Theurer otázkou bleskosvodů; když za války ukázala se aktuální potřeba těchto zařízení, vydal r. 1916. na základě shromážděného materiálu spis „Ochrana budov proti blesku“ (jakožto literární doplněk k svému pražskému kursu pro instalátéry bleskosvodů v Čechách); probrány tam všechny soustavy bleskosvodné jak po stránce základních myšlének, tak jejich působnosti a praktického provedení; čtenář doví se tam o mnohých zajímavých úkazech resp. pokusech. — Ještě dvě práce zasluhují zvláštní zmínky: jest to: „O základních vztazích akustiky s hudbou“ (Živa 1906), práce tím obzvláště cenná, že psána autorem ovládajícím dokonale oba obory a „Die čechischen Physiker und ihre Arbeit“, práce velmi pečlivě sestavená, vyšlá v „Čechische Revue“ r. 1911. —

Od více než 10 let pracuje Theurer na celkovém díle o technické fyzice, jakožto rozšířených svých přednáškách; že dosud dílo toto vydáno není, jest po tom, co shora uvedeno, pochopitelné. — Profesor Theurer podnikl vědecké cesty po Švýcarsku, Švédsku, Belgii, Holandsku, Dánsku, Německu, Francii a Anglii, kde shlédl ústavy fysikální a instituce jim příbuzné a mnoho cenného z těchto cest uplatnil pak při vybudování svého fysikálního ústavu v Příbrami.

Budiž konečno uvedeno, že mnoho své práce a času věnoval Theurer povznesení osvěty širokých vrstev; počet jeho populárně vědeckých přednášek — jak fysikálních, tak hudebních — činí okrouhle půl tisíce.

Ač o mnohé stránce Theurerovy činnosti nebylo lze zde učiniti zmínky, přece jest již z uvedeného patrné, že celková dosavadní činnost jeho ve zmíněných zde oborech jest neobyčejně rozsáhlá a významná a jest jistě dobrým toho dokladem, že oceňujíc tuto práci na poli fysiky dala naše Jednota matematiků a fysiků v r. 1912 své čestné členství Theurerovi. Teď v době 60. jubilea jeho narození vzpomíná jistě řada bývalých žáků, kolegů a přátel Theurerových na jeho osobu, na činnost, cíle a ideály jeho a všichni ti zajisté mu přejí ještě mnohá léta stálého zdraví, aby mohl v svěžím mládí duševním úspěšně a nerušeně pokračovati ve svém mnohostranném díle, aby českou literaturu odbornou ještě mnohým cenným dílem obohatil a v brzku uviděl, že nejen ústav jeho, nýbrž i celá vysoká škola báňská jeho ingerencí přivedena byla k plnému a žádoucímu rozkvětu. Dr. V. Šebesta.